

УДК 75.058 (075.8)

Чуднівець Анастасія,
асистент кафедри основ архітектури
ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»
achudnivetsk@gmail.com

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ПЕТРИКІВСЬКОГО РОЗПИСУ У ТВОРАХ ВИСТАВКОВОГО ТА МАСОВОГО ХАРАКТЕРУ В СУЧАСНОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Мета роботи. Аналізуються основні форми презентації петриківського розпису в сучасному мистецькому середовищі, особливості його адаптації до вимог сьогодення. **Методологія** роботи ґрунтується на загальнонаукових та культурологічних методах. Використані інтерпретаційні засади розуміння художніх фактів і закономірностей в контексті сучасних культурно-комунікаційних тенденцій. **Наукова новизна** роботи полягає в окресленні місця і ролі петриківського розпису у сучасному культурному процесі та форм його презентації. **Висновки.** Розглянуті найяскравіші приклади таких форм та зміни петриківського розпису. Наголошується на превалюванні форм презентації петриківського розпису, спрямованих на масового споживача та масову участь.

Ключові слова: петриківський розпис, стінопис, виставка, акціонізм, хеппенінг, перформанс.

Чуднивец Анастасия, ассистент кафедры основ архитектуры ГВУЗ «Приднепровская государственная академия строительства и архитектуры»

Презентация петриковской росписи в произведениях выставочного и массового характера в современном культурном пространстве

Цель работы. Анализируются основные формы презентации петриковской росписи в современной художественной среде, особенности ее адаптации к требованиям современности. **Методология** работы основывается на общенаучных и культурологических методах. Используются интерпретационные основы понимания художественных фактов и закономерностей в контексте современных культурно-коммуникационных тенденций. **Научная новизна** работы заключается в определении места и роли петриковской росписи в современном культурном процессе и форм его презентации. **Выводы.** Рассмотрены самые яркие примеры таких форм и изменения петриковской росписи. Отмечается превалирование форм презентации петриковской росписи, направленных на массового потребителя и массовое участие.

Ключевые слова: петриковская роспись, стенопись, выставка, акционизм, хеппенинг, перформанс.

Chudnivets Anastasiia, Assistant, Department of Basis of Architecture, The Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

Presentation of Petrykivka Painting in Exhibition Works and Mass Character Works in the Contemporary Cultural Environment

The purpose of the article. The main forms of presentation of Petrykivka decorative painting in the contemporary artistic environment are analyzed, its adaptation to the requirements of the present is considered. **The methodology** of the research is based on general scientific and culturological methods. The interpretive principles of understanding of artistic facts and regularities in the context of modern cultural and communicative tendencies are used. **The scientific novelty of the work** consists in defining the place, the role of Petrykivka painting in the contemporary cultural process and the forms of its presentation in it. **Conclusion.** The most vivid examples of such forms and changes in Petrykivka painting

are identified. The prevalence of presentation forms of Petrykivka painting, aimed at the mass consumer and mass participation, is emphasized.

Key words: Petrykivka painting, wall painting, exhibition, actionism, happening, performance art.

Актуальність теми дослідження. Будучи частиною світового культурного процесу, українська культура, зокрема й народна, зазнає відповідних трансформацій, яких вимагає час. Петриківський розпис, який вже давно став репрезентативним елементом культурно-мистецького простору України за кордоном та представляє нашу державу на різних рівнях, також зазнає постійних змін як стилістичних, так і тих, що стосуються форм його демонстрації, пристосовуючись до мистецької реальності сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню петриківського розпису як виду українського декоративно-прикладного малярства присвячено чимало наукових праць, починаючи з кінця XIX століття, але у більшості їх прослідковується переважно етнографічний (В. Бабенко [2], Є. Берченко [3] та ін.), історичний (В. Солов'йов [9], Л. Яценко [9], Л. Тверська [16], Ю. Смолій [12] та ін.), методичний (Є. Антонович [8], О. Харченко [19] та ін.), біографічний (розгляд персоналій та їх творчості: О. Статива [15], Н. Глухенька [4], М. Селівачов [11], З. Чегусова [21], Ю. Смолій [13]. та ін) аспекти. Також існує багато досліджень форм існування сучасного українського мистецтва та арт-практик, зокрема праці О. Лачко [7], С. Садовенко [10], О. Агеєва [1], К. Гончар [5], Н. Хома [20], Д. Гончаренко [6] та ін. Але сучасний петриківський розпис, його розвиток за часів Незалежності та форми його існування сьогодні та форми його презентації, на нашу думку, не є достатньо вивченими, тому потребують детальної рефлексії, що і складає актуальність та новизну нашого дослідження.

Метою статті є розгляд петриківського розпису та форм його презентації у сучасному соціокультурному просторі, їх особливості та причини появи.

Виклад основного матеріалу. Петриківський розпис виник у XIX столітті як хатній стінопис, відповідно першою його формою існування та експонування була стіна, а отже він був нерозривно пов'язаний з архітектурою, поєднуючи захисну та декоративну функції. Пізніше ці орнаменти стали частиною декору речей хатнього вжитку, але їх функціонування в предметному етнодизайні тоді було залежне від форми та підкреслено утилітарне. Перші зрушення почалися з появою «мальовки» – орнаментального зображення на папері, коли рослинні мотиви відділилися від площини стіни, набули портативності, але все одно існували у контексті архітектурного середовища і були йому підпорядковані. З плином часу і багато в чому у зв'язку з виставковою діяльністю «мальовка» трансформувалася у декоративне панно, а колись утилітарна річ стала артефактом і перетворилася на своєрідний «сувенір із минулого».

Цілком очікувано, що форми презентації петриківського розпису потребували також відповідних змін. Оскільки нині петриківський розпис існує переважно як елемент масової культури, то основний акцент у ньому робиться на видовищність та емоційне спрямування як важливі вимоги масового споживача до мистецького продукту. І саме виставкова репрезентаційна діяльність стає можливістю здійснення і місцем проведення цього видовища.

Щоб підлаштуватися під цей тренд петриківський розпис за останні роки значно змінився. І однією із найкардинальніших і найбільш помітних, на нашу думку, його змін, є втрата художньої функції, коли йдеться про предмети вжитку. Із декоративно-прикладного мистецтва він поступово перетворюється на декоративне, з ознаками епічності, сюжетності. Справа в тому, що предмети ним оздоблені, які раніше мали функціональне прикладне призначення, зараз мають переважно сувенірний характер і використання в побуті (ми зараз не беремо до уваги естетичне призначення) не передбачають. Це і дерев'яні тарелі, з яких ніяк їсти, і ложки, якими неможливо користуватись, дерев'яні вази, у які не поставиш квіти, дерев'яні горілчані набори, які наче і пристосовані до наливання в них, але й водночас їх миття погіршує якість продукту вже після декількох використань, прикраси, які не вдягнеш на захід, за рідкісними винятками. Вони виконують виключно декоративну «подарункову» функцію або існують як твори виставкового характеру.

Серед посуду зустрічаються виняткові екземпляри надполив'яного розпису, що підлягають використанню, зокрема апелюємо до творчості О. Опарія, але у Петриківці подібного не виготовляють, і масового характеру ця тенденція не має. Разом з тим, поширення набирає така форма, як панно, завдяки саме завданням презентації петриківського розпису, яка свідомо почалася у середині ХХ століття, хоча перші спроби були і раніше. На нашу думку, це пов'язано з виставковою діяльністю більшості авторів, адже картина – це класичний виставковий формат. Декоративними панно легко наповнити залу, завдяки їхній портативності й відносній незалежності від простору зручно змінювати експозиції, доповнюючи об'ємними речами.

У цьому полі петриківський розпис ще більше втрачає оригінальність та автентичність, набуваючи не притаманних йому раніше або не зовсім характерних рис: оповідності, сюжетності, авторського символізму, нової тематики, діалогічності; у пошуку оригінальності спостерігається відхід від традицій. Тому найпоширенішою формою презентації петриківського розпису є виставка, що забезпечує можливість невербального спілкування за принципом класичної тріади: творець – твір – глядач.

Виставки петриківського розпису бувають персональні, колективні. Часто практикуються колективні виставки, де представляється група майстрів і глядач має змогу спостерігати різноманітність авторської стилістики в контексті традиції, а також новацій. Іноді влаштовуються ретроспективні виставки, де відвідувачі отримують нагоду побачити петриківський розпис у його історичному розвитку. Останнім часом з'являються випадки поєднання петриківського розпису з іншими видами українського декоративно-прикладного мистецтва в одному виставковому просторі. Прикладом цього може слугувати благодійна мистецька акція «Живі традиції України» 2015 року в м. Афіни, де петриківський розпис був представлений разом з косівською керамікою, а також виставка петриківського та заліп'єнського розпису, що відбулася 2017 року в м. Києві, де петриківський розпис експонувався поряд зі схожою народною мистецькою традицією, що побутує у Польщі, тож глядачі мали змогу спостерігати, наскільки схожими є наші культурні надбання.

Епоха інформаційних технологій також не могла не детермінувати нові способи презентації, поширення мистецтва у світі, створивши благодатний для цього ґрунт. Насамперед, варто зауважити, що майже кожен музей має оцифровані колекції, які можна переглянути на сайті, а також онлайн-екскурсії та онлайн-галереї. Петриківський розпис також все частіше презентується у такий спосіб. Онлайн-виставки набувають особливої популярності, оскільки вони не обмежені у часі та просторі, не потребують реальної виставкової площі, існує можливість цілодобового доступу та відсутність географічного обмеження і для відвідувачів, і для учасників [17, 25]. Для прикладу зазначимо персональні віртуальні виставки О. Ярмолук, Т. Гарькавої, Г. Назаренко на інтернет-ресурсі PЕТRУKIVKA ART. Крім цього, переважна більшість майстрів мають власні сайти, де розташовуються їхні роботи у вільному доступі.

Значного поширення, як форма ознайомлення загалу з петриківським розписом, набуває екскурсія, коли відвідувачі мають змогу отримати кваліфікований коментар до експозиції, її символічного навантаження, історичних передумов, стилістичних особливостей та авторської специфіки, задля кращого розуміння задуму автора або порівняння бачення його творчості з власним попереднім враженням від неї тощо. Особливо це є актуальним, коли мова йде про старовинні орнаментальні мотиви, функція яких була онтологічна, а не декоративна [14, 14]. Тож, сучасному пересічному глядачеві, що втратив зв'язки з далеким минулим, задля глибшого розуміння необхідне кваліфіковане роз'яснення.

Лекції з ознайомлення з цим мистецтвом також можуть бути цікавими, але все ж для більш рафінованої аудиторії – вузького кола фахівців чи зацікавлених осіб. Їх зручно проводити у наш час осібно або як частину заходів бюджетного характеру, де немає змоги ознайомити публіку з оригіналами. Лекції із застосуванням сучасних мультимедійних технологій виявляються результативними і як вагомий компонент презентації за кордоном.

На думку Сари Торнтон, мистецтво стає все більш важливою формою дипломатії, адже створює діалог між соціальними групами, які не часто в нього вступають [18, 68]. Культурна політика нашої держави з огляду на складність сучасної ситуації в міжнародному просторі потребує постійного удосконалення й урізноманітнення. Зокрема, створення позитивного України іміджу за кордоном має, на нашу думку, бути завданням пріоритетним. На рівні презентації досягнень вітчизняної культури це зробити досить реально, оскільки саме культурні перетини та подібності зближують народи. До того ж вагомі мистецькі надбання України переважно не відомі світові, а потенціал митців, зокрема тих, які могли і були б не проти, послугувати для компенсації репутаційних втрат, завданих Україні гібридною війною із зовнішнім ворогом, є дуже потужним.

Досить цікавою та продуктивною формою ознайомлення загалу з петриківським розписом є майстер-клас, що однаково підходить для представників, які ідентифікують себе із культурою даної країни, так і з представниками інших культур.

Майстер-клас є однією з форм ефективного професійного, активного навчання у сфері образотворчих мистецтв. Він відрізняється від семінару тим, що під час майстер-класу спеціаліст розповідає і, що ще більш важливо, показує, як

застосовувати на практиці нову технологію або метод. Як правило, люди, що беруть у ньому участь у якості учнів, виконують роботи у певному виді художньої діяльності вперше і рідко хто має відношення до мистецтва взагалі.

Завдання майстер-класів у даному контексті полягає не скільки у передачі якогось досвіду, а має, здебільшого, ознайомлювальний характер. Головною метою майстер-класу з петриківського розпису, особливо у рамках презентації, є не навчити якимсь тонкощам, а створити у людей, які ніколи не стикалися з цим, позитивне ставлення до цього виду народного мистецтва, а через нього і до культури країни. Цьому завданню сприяє відносна простота виконання техніки, що не потребує особливої підготовки, тобто будь-хто, спробувавши вперше, може відразу побачити відносно позитивний результат своєї творчості, що, знову ж таки, приносить задоволення як результатом (а отже, і собою), так і процесом.

Помітний також позитивний вплив на емоційний стан людини, важливу роль у відволіканні від сумних, гнітючих, депресивних думок, проблем, грає новизна завдання, яка у свою чергу сприяє максимальній концентрації на виконуваний роботі. Малюнок стає головним пріоритетом у найближчі півгодини. Тому петриківський розпис цілком можна використовувати як форму арт-терапії.

Існує петриківський розпис і у формах сучасних візуальних практик, наприклад, боді-арту, побутуючи як додатковий декоративний елемент, переважно, як складова, окраса того чи іншого образу, але інколи набуває і самостійного значення.

Значного поширення набув акціонізм як нова форма презентації петриківського розпису, для якого властиві непрагматичність, діалогічність, розвиток у час і спрямованість на глядача, одиничність, миттєвість, але такі спроби наявні. Одним з різновидів акціонізму, що є поширеним явищем постмодерної культури, є перформанс [6, 336]. Перформанс відзначається просторово-часовим розвитком, передбачаючи виконання митцем завчасно спланованого акту творчості перед глядацькою аудиторією. Дії автора, за якими спостерігають глядачі, і є твором [20, 43]. Зокрема елементами перформансу була наділена спроба В. Панко розмалювати автівку в рамках мистецької акції «Петриківка у Києво-Печерській Лаврі» та благодійного фестивалю «Червоні носики 2016», де процес творення відбувався безпосередньо на очах у відвідувачів. Тут мала місце авторська імпровізація, і глядачі також мали змогу спостерігати не тільки вже звичний їм результат, а й сам процес перетворення, спочатку незрозумлих кружечків, паличок – у квітковий орнамент.

Іншою формою акціонізму є геппенінг, що є певною формою дій, вчинків та акцій з приблизно наміченим сценарієм [7, 125]. Геппенінг розглядається більше як спровокований, ніж організований. Основною відмінністю його від перформансу є безпосереднє та активне залучення глядачів до мистецького дійства [6, 334]. Прикладом застосування геппенінгу в презентації петриківського розпису можна вважати акцію 2013 р., коли петриківські майстри ТОВ ЦНМ «Петриківка» під керівництвом А. Пікуша, студенти та журналісти розмалювали найбільшу в Україні п'ятиметрову дерев'яну ложку в петриківському стилі, а в 2017 в рамках етнофестивалю «Петриківський дивоцвіт» петриківські майстри за активної участі

Л. Горбулі, разом з відвідувачами розмалювали рекордне панно-рушник, прикрашене петриківським орнаментом. У цих прикладах ще більше прослідковується тяжіння до декоративізму «уніфікованого стилю» петриківського розпису, ніж його автентики, про яку вже йшлося вище.

До речі, етнофестивалі, які можна вважати трансформацією ярмарків, що побутовали по всій території України в давніші часи, а в Петриківці такий ярмарок простягався на кілька кілометрів, є дуже популярною формою презентації петриківського розпису серед масового споживача. Місцевий етнофестиваль «Петриківський дивоцвіт» привертає увагу відвідувачів далеко за межами області.

Сучасні технології змусили переглянути способи презентації мистецтва. Ще однією зручною платформою, де сучасний художник може ділитися своєю творчістю з людством і відразу отримувати фідбек є соціальні мережі, зокрема Facebook. Де кожен митець, і петриківські майстри тут не є винятком, мають власну сторінку, а іноді і групу, куди час від часу на загальний огляд викладають свої творіння. Така форма презентації у дечому є заміником музею, де коментарі є своєрідною «книгою відгуків», де кожен бажаючий може написати своє ставлення до творчості митця та обговорити мистецький твір з рештою аудиторії за бажанням. Але на відміну від музею, тут відсутній відтінок формальності, при чому публіка більш відверта та розкута у своїх судженнях. Кращою аналогією до цього явища, мабуть, є базар через повністю нерафінований контингент широкого діапазону. Тим не менше, тут митець має змогу відслідковувати кількість переглядів та лайків, відправлених на адресу того чи іншого твору та робити висновки про власну популярність. А опція, що дозволяє «шерити», сприяє ще більшому поширенню творів мистецтва, вже на сторінках інших людей, що істотно збільшує аудиторію підписників. Адже до класичних музеїв доходить не кожен, та і не кожен митець має до них доступ, що особливо підходить для молодих невідомих майстрів. Тут є можливість повідомляти громадськість про заходи, у яких художник бере участь, розпочинати старт-апи та ділитися іншою корисною інформацією зі світом.

Цей спосіб презентації також зручний тим, що глядачі мають змогу спілкуватися з автором, задаючи йому запитання стосовно його творчості, його задуму, втіленому в тій чи іншій роботі, отримувати його коментарі щодо роботи тощо. Колеги можуть давати поради або ділитися власними поглядами та способами вирішення подібних завдань. Часто такі сторінки перетворюються на своєрідні блоги.

Наукова новизна роботи полягає в окресленні місця і ролі петриківського розпису у сучасному культурному процесі та форм його презентації.

Висновки і перспективи подальших розвідок у вказаному напрямі. Отже, у контексті розглянутого матеріалу можна зробити висновок, що петриківський розпис трансформувався і продовжує трансформацію, щоб краще інтегруватись у сучасний художній простір, насамперед через виставкові проекти. Задля існування в цьому вимірі він втрачає автентичність, набуває ознак станковості, мобільності, стилістично змінюється, тяжіє до сюжетності, комунікативності, використовуючи значну кількість форм постмодерної презентації. Результати дослідження можуть бути використанні для порівняльного аналізу форм презентації творів народного мистецтва у сучасному мистецькому середовищі.

Література

1. Агеева О. С. Техники современного искусства как инструменты Public Relations. *Сумма философии*. Вып. 6. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2006. С. 6-9.
2. Бабенко В. А. Этнографический очерк народного быта Екатеринославского края. Екатеринбург: Изд. Екатеринославского Губернского земства, 1905. IV с., 110 с.
3. Берченко С. В. Про настінні розписи українських хат на Катеринославщині. *Науковий збірник Харківської науково-дослідчої кафедри історії української культури*. Київ: Державне вид-во України, 1927. Ч. 7. Етнологічно-краєзнавча секція. Вип. 1. С. 71-92.
4. Глухенька Н. Панко старший, Панки молодші. *Культура і життя*. 1982. 21 березня
5. Гончар К. Точки перетину образотворчого фольклору та Contemporary art у новій формі презентації мистецтва. *МІСТ: Мистецтво, історія, сучасність, теорія: Зб. наук. пр. з мистецтвознав. і культурології / ПСМ НАМ України; Редкол.: В. Д. Сидоренко (голова), О. О. Роготченко (гол. ред.), А. О. Пучков (заст. голови) та ін.* Київ: Фенікс, 2013. Вип. 9. 328 с.
6. Гончаренко Д. Перформанс-арт як явище культури постмодернізму. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2013. Вип. 5. С. 333-337.
7. Лячко, О.Ю. Трансформація постмодерністських арт-практик в сучасній українській театральній культурі. *Історическіє, філософськіє, політическіє і юридическіє науки, культурологія і искусствоведеніє. Вопросы теории и практики*. 2015. № 8-3 (58). С. 123-127. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/transformatiya-postmodernistskih-art-praktik-v-sovremennoy-ukrainskoj-teatralnoj-kulture>
8. Петриківський розпис. *Антонович Є. Образотворче мистецтво: підруч. для 5-6 кл. серед. шк.* Київ, 1998. С. 66-74.
9. Петриківський розпис. Джерела та сучасність : каталог / авт. ст. та упоряд. кат. В. Соловійов та Л. Яценко. Дніпропетровськ, 1982
10. Садовенко С.М. Трансформації української народної художньої культури у просторово-часових реаліях постмодерну. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : щокв. наук. журн.* / М-во культури України ; НАКККіМ. Київ: Міленіум, 2013. № 3. С. 79-84.
11. Селівачов М. Нев'януча творчість [до 85-річчя петриків. майстрів Надії Білокінь і Оришки Пилипенко]. *Образотвор. мистецтво*. 1979. № 2. С. 33.
12. Смолій Ю. О. Хатне малювання Петриківки другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття (витоки, еволюція, художні особливості): автореф. дис. канд. мист.; НАНУ, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ, 2011.
13. Смолій Ю. О. Дека Микола Васильович. *Енциклопедія сучасної України / НАН України, Наук. т-во ім. Т. Шевченка, Координац. бюро енциклопедії сучас. України НАН України ; ред. І.М. Дзюба (співгол.).* Київ, 2007. Т. 7: Г-Ді. С. 304-305.
14. Станкевич М. Семіотика та семантика візуальної мови народно-го мистецтва. *Мистецтвознавство: зб. наук. праць*. Львів, 2007. Ч. 2. С. 9-20
15. Статива О. Майстер декоративного розпису Надія Білокінь. Київ: Мистецтво, 1966. 40 с.
16. Тверська Л. В. Історія петриківського розпису : вступ. ст. *Петриківка: альбом*. – Дніпропетровськ, 2001. С. 17-35.
17. Ткаченко Т., Дупляк Т. Інтернет технології у виставковій діяльності. *Маркетинг в Україні*. 2008. № 3. С. 23-28.
18. Торнтон С. 33 митці у 3 актах / С. Торнтон; пер. з англ. Ю. Мазура, О. Михеда, І. Шувалової. Київ: ArtHuss, 2016. 336 с.
19. Харченко О. В., Горшкова-Кандаурова Н. О. Мистецтво петриківського розпису: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 72с.
20. Хома Н. М. Соціалізуючий вплив акціонізму: мистецько-політичний синтез в проєкції моделювання політичної поведінки / Н. М. Хома // *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 40-47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appo1_2015_53_7
21. Чегусова З. Світла радість мистецтва Марфи Тимченко. У Національному музеї українського народного декоративного мистецтва експонується виставка до 90-річчя від дня народження славетної художниці. *День*. 2012. 23 берез.

References

1. Ageeva, O. S. (2006). The techniques of modern art as Public Relations instruments. *Summa filosofii*, 6, 6-9 [in Russian].
2. Babenko, V. A. (1905). Ethnographic sketch of folk life mode of Ekaterinoslav region. Ekaterinoslav: Izdatelstvo Ekaterinoslavskogo Gubernskogo zemstva [in Russian].
3. Berchenko, E. V. (1927). About wall paintings of Ukrainian huts in Ekaterinoslav. *Naukovyi zbirnyk Kharkivskoi naukovo-doslidchoi katedry istorii Ukrainskoi kultury*, 1, 71-92 [in Ukrainian].
4. Gluhenska, N. (1982). Panko the senior, the Pankos junior. *Kultura i zhyttya*, 2 [in Ukrainian].
5. Honchar, K. (2013). Points of intersection of the pictorial folklore and the Contemporary art in a new form of art presentation. *MIST: mystetstvo, istoriya, suchasnist, teoriya: Zbirnyk naukovykh prats z mystetstvoznavstva I kulturologii*, 9, 328 [in Ukrainian].
6. Honcharenko, D. (2013). Performance-art as a phenomenon of the postmodernism culture. *Aktualni problem mystetskoï praktyky I mystetstvoznavchoï nauky*, 5, 333-337 [in Ukrainian].
7. Lachko, O. (2015). Transformation of postmodern art practices in modern Ukrainian theater culture. *Istoricheskie, filosofskie, politicheskie yuridicheskie nauki, kulturologiya I iskustvovedenie. Voprosy teorii I praktiki*, 8-3, 123-127 [in Russian].
8. Antonovych, E. (1998). *Petrykivka painting*. Kyiv [in Ukrainian].
9. Solovyov, V. & Yatsenko, L. (1982). *Petrykivka painting. Origins and contemporaneity*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
10. Sadovenko, S. (2013). Transformation of the Ukrainian folk artistic culture in the space-time realities of postmodern. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 3, 70-84 [in Ukrainian].
11. Selivachov, M. (1979). Unfadable creativity [to the 85th anniversary of the Petrykivka painters Nadiya Bilokin and Orishka Pylypenko]. *Obrazotvorche mystetstvo*, 2, 33 [in Ukrainian].
12. Smoliy, Yu. O. (2011). *Petrykivka hut painting of the second half of the 19th – the first third of the twentieth century (origins, evolution, artistic peculiarities)*. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: Institute of Art Studies, Folklore Studies and Ethnology. M.T. Rilsky [in Ukrainian].
13. Smoliy, Yu. O. (2007). *Deka Mykola Vasylovych*. *Entsyklopedia suchasnoi Ukrainy*. Dzuba, I. M. (Ed). Kyiv [in Ukrainian].
14. Stankevych, M. (2007). Semiotics and semantics of the visual language of folk art. *Mystetstvoznavstvo: zbirnyk naukovykh prats*, Part 2, 9-20 [in Ukrainian].
15. Statyva, O. (1966). *Master of decorative painting Nadia Bilokin*. Kyiv: *Mystetstvo* [in Ukrainian].
16. Tverska, L. V. (2001). *Petrykivka: the albom*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
17. Tkachenko, T. & Duplyak, T. (2008). Internet technologies in exhibition process. *Marketynh v Ukraini*, 3, 23-28 [in Ukrainian].
18. Thornton, S. (2016). *33 artists in 3 acts*. Kyiv: ArtHuss [in Ukrainian].
19. Kharchenko, O. V. & Horoshkova-Kandaurova, N. (2013). *The art of Petrykivka painting: educational and methodical manual*. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian].
20. Homa, N. M. (2014). The socializing influence of actionism: artistic and political synthesis in the projection of modeling of political behavior. *Aktualni problem polityky*, 53, 40-47 [in Ukrainian].
21. Chehusova, Z. (2012). Light of joy of Marfa Tymchenko's art. The National Museum of Ukrainian Folk Decorative Art presents an exhibition dedicated to the 90th anniversary of the birthday of the famous artist. *Den* [in Ukrainian].